Զկարեմք ժուժկալել տագնապիս, յորում կայ երկիրս Հայոց»:

Այս յուսահատական ճիչը չէր, որ բըռնադատեց Աշոտին միանալ խռովարարներին: Մամիկոնեան իշխանը՝ Գրիգորը կենտրոնացըրեց իր ոյժերը իր սեփական կալուածում՝ Տայքում, ոչ միայն նրա դիրքն ու ամրութիւնը նկատի առնելով, այլ դիմաւորապէս այն հաշուով, որ խոստում էր ստացել օգնութեան կայսերական զօրքերի կողմից, որ նստած էին Պոնտոսում. «Քանզի էր ի մէջ նոցա ուխտ խաղաղութեան հրամանաւ կայսերն Կոստանդնի»:

Դարձեալ օտարի ստայօդ խոստումներն էին, որ յոյս էին ներշնչում ապստամբութեան նախաձեռնողներին: Թւում է որ այս հանգամանքն էր, որը ստիպել էր Աշոտին տալ իր ակամայ հաւանութիւնը:

Արդարեւ, Կոպրոնիմ կայսրը արշաւեց եւ առաւ Կարին եւ Մելիտինէ քաղաքները, բայց հեռու էր հայերին դարման հասցնելու մըտքից: Ապստամբութեան ծրագիրը վտանգուեց եւ յօդս ցնդեց: Իշխանների միաբանութիւնն քակուեց, եւ Աշոտ հեռացաւ, որ գնայ Բագրեւանդ եւ ներկայնայ արաբական հրամանատարին:

Ծրագրի վիժման պատճառը, անշուշտ, Աշոտն էր: Մամիկոնեան Գրիգորը ոխացաւ եւ, դիմերը յարձակուելով Աշոտի վրայ, բռնեց եւ տուեց իր ապանուած եղբօր Դաւթի ծառաներին «բառնալ զլոյս աչց նորա»: Երկրի մտաւոր աչքը կորցրեց իր տեսութիւնը, Աշոտը կուրացաւ եւ աչքի լոյսի գնով փրկեց Հայաստանը նոր փորձանքից:

Պէտք կա՞յ նկատելու, որ Աշոտն իր վարմունքով նուազ ուխտանենդ չէր Գրիգորի նըկատմամբ, քան Վասակ Սիւնին՝ Վարդանի: Բայց տե՛ս, որ պատմիչը «որդիք յանցանաց» է անուանում Գրիգորի կուսակից ուխտապահներին եւ ինքը Գրիգորը «սատակէր ի կենաց անյիշատակ բարձեալ ի միջոյ», մինչդեռ Աշոտը դառնում է «պսակ պերճութեան եւ փառք ազգիս հայոց»:

Աշոտին յաջորդեց իր հօրեղբօր Բագարատի որդի Սահակը՝ «զեղաղէշ երեսօք, երեւելի հասակաւ եւ ազնուական բնութեամբ»:

Հաւանօրէն Խորենացու հովանաւոր Սահակ իշխանն է, որ անմահ յիշատակ թողեց իրը նախաձեռնող «Հայոց Պատմութեան»:

Զախողուած ընդվզումի դառնութիւնը մընաց Մամիկոնեանների սրտում որպէս հանդած կրակի ծուխ եւ մի օր պիտի պայթէր: Հէնց որ անցաւ քսանամեայ օրհասական ժամանակը, երկիրը ծածկուեց խռովքի նոր ամպերով: Մարտական ոյժերը ոգի առած ապարէզ ելան մի անգամ եւս փորձելու ազատուել ատելի անուրից, «Լաւ համարեալ զմահ քաջութեամբ, քան զկեանս վտանգաւորս», ասում է ականատես պատմիչը:

Ապստամբութեան դրօշակը ծածանում էր կրկին եւ կրկին անգամ մեւնոյն ձեռքերում: Արտաւազդ Մամիկոնեանը Դուին քաղաքում զէնքի պատրաստութիւն տեսնելուց յետոյ, քաշուեց Շիրակ եւ զարկեց արաբական հարկահանին Կումայրի աւանում (որ է արդի Աղեքսանդրապոլ, վերակնքուած վերջերս բարբարոսաբար Լենինական, փոխանակ վերականգնելու հին անունը, որ պահել է ցարդ ժողովուրդը՝ Գիւմրի):

Նշանը տրուած էր: Մուշեղ Մամիկոնեանի սրից ընկաւ մի ուրիշ հարկահան եւ ինքն ամբացաւ Արտաշերս հինաւուրց բերդում: Լուրը հասաւ Դուին մայրաքաղաքը: Զորս հազարնոց բեղապահ գունդը եկաւ Մուշեղի վրայ, բայց ջարդ կերաւ եւ նահանջեց:

Ամբոխն արդէն խուժել էր փողոցները, կանայք ոդրով եւ վայով ընդառաջում էին սիրելիներին: Յանկարծ որտեղից որ յայտնուեցին չորսիկ քարոզիչներ, որ գրգռում էին ժողովուրդին եւ քաջալերում յաղթութեան յոյսով. «Մերձեալ է ահա ժամանակ փրկութեան ձերոյ, գոչում էր մի կրօնաւոր. զի այժմ ընդհուպ դարձցի դաւաղան թագաւորութեանն միւս անգամ ի տուն Թորգոմայ առնուլ ձեօք զվրէժ յաղգէն Իսմայէլի: Եւ զուք մի զանդիտէք յերեսաց նոցա թէ նուազունք իցէք, զի մի այր ի ձէնջ հալածեսցէ զհազարսն եւ երկուքն զբիւրսն»:

Սակայն, այս բոլորը լոկ ինքնախաբէութիւն էր կամ, ինչպէս պատմիչն է որակում, «տեսիլ սուտ եւ բաղձալի սրտի»: Ապստամբները յաջողեցին իրենց կողմը քաշել Սմբատ սպարապետին, կուրացած Աշոտի որդուն: Նա Մամիկոնեանների փեսան էր եւ ստիպուած էր